

DR. ŽIGA BUČAR (1830–1879)

JANKO JARC

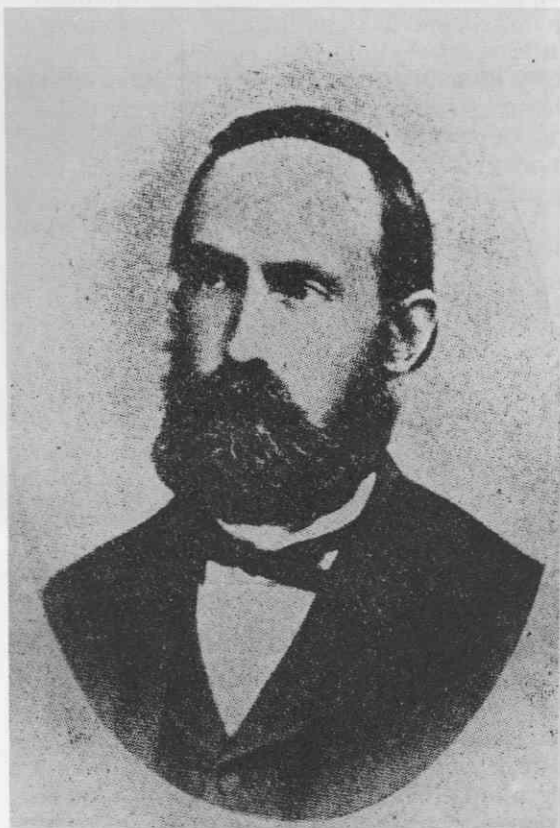
Mladost in bližnje sorodstvo

Dr. Žiga Bučar, nekdanji novomeški okrajni zdravnik, narodnjak in vnet domoljub, čitalničar in pobudnik zidanja Narodnega doma v Novem mestu, prvega na slovenskih tleh, je bil rojen 7. julija 1830 v Ljubljani, v tedanji predmestni župniji Marijinega Oznanenja, ki jo tudi danes vodijo frančiškani. Pri krstu je dobil ime Sigismund Friderik. Njegov oče, Franc Mihael Wutscher (Bučar), je bil trgovec in je imel svojo prodajalno ob desnem voglu vhoda v Šentpetersko cesto, v sosedstvu frančiškanske cerkve. Dekliško ime matere je bilo Rojc ali Rajc. V družini sta bila vsaj še dva brata, starejši Janez in mlajši Franjo.

Brata Janez in sedem let mlajši Žiga sta bila dijaka ljubljanske gimnazije in sta odraščala v obdobju, ko so se tudi v našo slovensko domovino iz zahodnega in srednjeevropskega sveta vse bolj stekale svobodoljubne in narodnobudilne ideje. Janez se je po končani srednji šoli odločil za pravne študije in odšel na dunajsko univerzo, kjer sta se brez dvoma še bolj krepila njegovo svobodoljubno mišljenje in narodna zavest. Ob svojih vračanjih v domovino je gotovo vplival tudi na mišljenje brata Žige. Revolucionarno leto 1848 sta brata doživela v Ljubljani in oba je potegnilo v dogajanje. Dr. Josip Vošnjak je v svoji spominski besedi ob smrti dr. Žige Bučarja zapisal:

»Kako vesel, za svoj narod navdušen mladenič je bil naš Žiga, ko je 1848. leta v uniformi akademičnega gardista mogočno stopal po Ljubljani, kako milo, vsa srca očarujoče so donele njegove pesmi, ko je pomagal pri prvih slovenskih predstavah istega leta v gledališči, vsega tega se še danes radostno spominjajo, kar jih je izmej stare garde zvesto in neomadeževano ohranilo svoj značaj od tačas do danes.«¹

O javnem nastopanju bratov Janeza in Žige Bučarja leta 1848 je Anton Trstenjak o prvi slovenski »besedi« istega leta v ljubljanskem deželnem gledališču in o njenem programu (obsegal je pesmi in deklamacije) takole zapisal: »Za napravo besede pridobil si je največ zaslug Janez Bučar, oče našega opernega peva g. Frana Bučarja«. Žiga Bučar pa je v tem času nastopal s kupleti in smešil nemčurje, igral Anžeta v ljubljanski uprizoritvi Linhartove Županove Micke, nastopil z manjšo vlogo v igri Slovenec in Nemeč, 22. novembra 1848 igral v burki Tat v mlinu, prevedeni iz češčine, in nastopil na gledališkem odru še v

Dr. Žiga Bučar

jeseni 1849.² O tem je Anton Trstenjak zapisal: »Dne desetega septembra 1849 predstavljala se je igra Dobro jutro, prevedena iz češkega. Glavno vlogo je igral Žiga Bučar. ... Urednik petju in igri je bil dr. J(anez) Bučar.«³

Plamen prebujene in dejavne narodne zavesti, ki je v obeh bratih vzplamtel v »pomladi narodov«, v vsem njunem, žal kratkem, življenju ni ugasnil. Janez je po opravljenih pravnih študijah, promociji za doktorja prava in opravljeni praksi, dobil advokaturu v Postojni, Žiga pa je kmalu po končanih medicinskih študijah nastopil službo okrajnega zdravnika v Novem mestu.

Dr. Janez Bučar je v Postojni poleg advokature opravljal tudi posle notarja. Kot navdušen narodnjak, se je zelo zavzemal za ustanovitev Narodne čitalnice. Privlačevalo ga je tudi politično delo in ko so bile za 30. maj 1864 razpisane deželnozborske volitve, je v

kmečki kuriji sodnih okrajev Postojna, Logatec, Cerknica, Lož in Ilirska Bistrica prijavil svojo kandidaturo tudi on. Bleiweisove Novice z dne 25. maja 1864 so prinesle njegovo sporočilo volilnim možem, v katerem pravi: »Ponudim Vam tedaj domoljubno srce, iskreno delavnost in vse moči, s katerimi se že nekaj let trudim za deželo. Natanko poznam dogodbe, dobre in slabe lastnosti, potrebe, tuge in želje krasne domovine naše in dragih rojakov, ki so Vam izročili volivno oblast. Zato želim ustreči pravičnim željam naroda v zboru, kjer poslanci za njegovo korist skrbijo po močnjim podeljeni. Vas pozdravljam. Z Bogom! Dr. Janez Bučar, advokat in notar.«

Vse to leporečje pa je pri volilnih možeh bolj malo zaleglo: za Bučarja je glasovalo 19 volilnih mož, prav toliko za vladnega kandidata barona Schloissnigga, z 69 glasovi pa je bil izvoljen dr. Etbín Henrik Costa, ki so ga poldrugí mesec kasneje izvolili tudi za župana mesta Ljubljane. Dr. Janez Bučar si je odslej prizadeval predvsem za ustanovitev Narodne čitalnice tudi v Postojni, saj so te delovale že v več krajih kraškega in primorskega okolja. To mu je uspelo in za 1. maj 1868 je bil sklican ustanovni občni zbor čitalnice v Postojni. Za predsednika je bil izvoljen dr. Janez Bučar, predno pa je mogel povsem razviti čitalnično dejavnost, je 27. februarja 1869 nenadoma umrl, star komaj sedeminštirideset let.

Dr. Janez Bučar je bil poročen z Marijo Blanko Altenburger, hčerjo ljubljanskega finančnega uradnika Aleksandra Altenburgerja: le-tega je sodišče določilo za varuha obema njegovima mladoletnima sinovoma, Ivanu in Franju.

Ivan Bučar ali *Ivo Ivanovič*, kot se je kasneje podpisoval, je bil rojen 24. maja 1856 in ob očetovi smrti še ni dopolnil trinajst let. Bil je dijak ljubljanske gimnazije in je zanj nedvomno skrbel njegov stari oče. Ko je bil v petem gimnazijskem razredu, mu je njegov dedek in varuh umrl, sam pa se je preselil s strico dr. Žigi Bučarju, okrajnemu zdravniku v Novem mestu. Prišel je v začetku poletnega semestra v šolskem letu 1870/71 in obiskoval novo-meško gimnazijo do konca šolskega leta 1872/73. Bil je dober dijak in je iz Kalistrove ustanove za postojnske dijake prejemal letno 240 goldinarjev.⁴ V šoli je dobival ocene iz slovenščine, klasičnih jezikov in nemščine, medtem ko si z matematiko nista bila preveč na roko. Njegova, brez dvoma že v rani mladosti v očetovi hiši vcepjena narodna zavest, je pri novomeškem stricu in pri gimnazijskih profesorjih frančiškanih, znanih narodnjakih, dobila krepko oporo, prebujala se mu je pa tudi pesniška žilica. Njegov vrstnik na novo-meški gimnaziji, Karel Clarici, sin upravitelja grajske posesti Zalog (Breitenau) v bližini Novega mesta, se v svojih spominih Knjiga moje mladosti spominja, da je na njegovo dijaško

stanovanje med drugimi dijaki zahajal tudi »mali, gibčni Bučar, nečak okrožnega fizika, ki se je pravzaprav pisal Wutscher. ... Bučar je tudi po malem pesnikoval in sem še dolgo znal na pamet sonet, ki ga je poklonil Viktorju (Černetu) za god.«⁵

V sedmem gimnazijskem razredu pa je Ivanu Bučarju spodletelo in je v matematiki dobil oceno »nezadostno« s pravico ponavljalnega izpita. K njemu se Ivan Bučar na jesen 1873 ni javil. Vstopil je v artiljerijsko kadetnico na Dunaju, a je bil leta 1877 iz nje odpuščen. Naslednje leto je avstro-ogrška vojska okupirala Bosno in Hercegovino. V vojaško službo je bil vpoklican tudi Ivan Bučar, ki pa je v Bosni zapustil avstrijsko armado in prešel na turško stran. Od tam je prebegnil v kneževino Srbijo in se zaposlil pri francoski družbi, ki je gradila železnice na Balkanu in v Mali Aziji. Služboval je v Beogradu, Skopju, Sofiji, Solunu, Carigradu in Koniji sredi Male Azije, od koder je bila speljana železnica do Bagdada. V Koniji je Ivan Bučar zbolel, se vrnil v Carigrad in tam marca 1907 umrl. V novo-meški gimnazijski vpisnici je ostala za njim zadnja sled z dne 2. septembra 1895, ko sta mu bila izdana dvojnika letnih spričeval šeste in sedmega gimnazijskega razreda.

Ves čas svojega življenja v tujini ni nehal pesnikovati v rodni slovenščini in je tu in tam tudi objavil kako pesem v reviji Ljubljanski zvon, vse bolj pa se je navduševal za narodne pesmi južnih Slovanov. Ob njihovih vzgledih je zasnoval junaško pesnitev, nje dogajanje pa postavil v Postojno: navdih zanjo mu je dala očarljiva Postojnska jama. Naslov te Bučarjeve pesnitve je *Biserojla jasna vila*, s podnaslovom *Bajka iz Postojnske jame*. V knjižni izdaji je izšla v Ljubljani leta 1898, ko je bil njen avtor v Beogradu. O tej pesnitvi je zapisano: »Prevelika vnema za srbski jezik ga je zapeljala, da je jezik v pesnitvi čudna jezikovna mešanica«. Anton Slodnjak pravi, da pesnitev kaže vsaj rahle sledove talentiranosti, medtem ko je Oton Župančič označil Bučarjeve verze v pesnitvi kot »jednakomerno tinkanje, ki dosadno bije na uho«.⁶

Franjo Bučar, rojen 20. januarja 1861, je bil ob očetovi smrti star osem let. Po končani osnovni šoli so ga domači poslali v obrtno šolo na Dunaju, kjer so zelo verjetno živeli sorodniki njegove matere. Ko je šolo uspešno končal, se je izpopolnjeval še na šoli za umetno obrt v Benetkah in potem dobil službo učitelja na Obrtni šoli v Ljubljani. Leta 1889 je pri Franu Gerbiču, ki je tri leta pred tem postal vodja Glasbene šole pri ljubljanski Glasbeni matici, začel obiskovati pouk petja in nadaljeval študij na konservatorijih na Dunaju, v Pragi in Milanu. Postal je operni pevec in je kot prvi tenorist prepeval na odrih gledališč v Bratislavi in Olomoucu, potem pa se je preselil v Nemčijo, kjer je bil član opernih hiš v

Frančiškanska cerkev in gimnazija v Novem mestu, razglednica iz leta 1908 v Narodnem muzeju v Ljubljani

Leipzigu, Darmstadtu, Frankfurtu, Kölnu in v Wagnerjevem gledališču v Weimarju. Prepeval pa je tudi v dunajski dvorni operi. Uveljavil se je še kot režiser in se izkazal v gledališčih v Colmarju, Essenu in Gdansku. Leta 1918 se je vrnil v Ljubljano in postal prvi režiser ljubljanske opere. Nekaj let je poučeval tudi solo petje na šoli Glasbene matice v Ljubljani, a je moral zaradi bolezni prenehati. Umril je 25. novembra 1926.

Dr. Žiga Bučar v Novem mestu

Narodna čitalnica

Po končanih medicinskih študijah in opravljenih izpitih ter pridobljenem naslovu doktorja vsega zdravilstva (promoviran 22.7. 1856, 16.6. 1858 rigoroz iz porodništva), je bil dr. Žiga Bučar najprej nameščen kot zdravnik pri železarni v Topuskem na Hrvaškem. Dr. Josip Vošnjak je zapisal, da »je sprejel službo na fužinah Friedauskih blizu Topuska na hrvatsko-slovenski mejki«. Lastnik teh fužin je bil vitez E. von Friedau, ki je bil hkrati tudi lastnik graščine Gradac v Beli krajini in je tamkaj zgradil topilnico železa, ki je delovala od leta 1858 do 1882. V začetku šestdesetih let je bil dr. Žiga Bučar že v Ljubljani, kjer je bil leta 1861 med soustanovitelji ljubljanskega Zdravniškega bralnega društva, ki se je že naslednje leto preimenovalo v Društvo zdravni-

kov na Kranjskem. Po nastanku nove jugoslovanske države ob koncu prve svetovne vojne se je to društvo 2. decembra 1918 preimenovalo v Slovensko zdravniško društvo.

Kmalu po letu 1861 je bil dr. Žiga Bučar imenovan za okrajnega zdravnika v Novem mestu. V tem času je »dolenjska stolica« začela rahlo spreminjati vtis »žalostnega središča dolenjske birokracije in revščine«, kot je o Novem mestu zapisal Janez Trdina. Mesto se je začelo narodno prebujati in se usmerjati v nove tokove avstrijske notranje politike. Poraz avstrijske vojske 24. junija 1859 pri Solferinu in temu sledeča izguba dotedanje Avstriji pripadajoče severnoitalijanske province Lombardije v korist nastajajoče zedinjene Italije, sta hitro spodnesla tudi Bachov absolutistični režim v habsburški državi. Na Dunaju je bila 21. oktobra 1860 objavljena takoimenovana »oktobrska diploma«, ki je vsebovala sklepe razširjenega avstrijskega državnega sveta in so jo razglasili s cesarskim manifestom. V njej je bila predvidena federativna preureditev Avstrije in njenim narodom obljubljena toliko zaželjena enakopravnost. Državni svet je bil še pred objavo diplome tudi mnenja, »da zanemarjanje deželnih jezikov v šoli in v drugih zadevah javnega življenja izbuja veliko nevoljo«, kot je zapisal dr. Janez Bleiweis v svojih Novicah 17. oktobra 1860. Ta čas sta v Novem mestu prav v šolskih klopeh gimnazije vse bolj naraščala plamen narodne zavednosti

in navdušenje za narodno buditveno delo. Dijaki so glede tega imeli vso oporo in spodbudo pri nekaterih svojih profesorjih: ravnatelju gimnazije p. Bernardu Vovku, po stroki matematiku in fiziku, pri zgodovinarju in zemljepiscu p. Rafaelu Klemenčiču, ki je bil doma s kmetije nad Mestnimi njivami v Novem mestu, ter zlasti pri klasiku in slavistu p. Lacku (Ladislavu) Hrovatu. Kako je bilo takrat v Novem mestu in na novomeški gimnaziji, pove v Novicah dne 12. julija 1860 objavljeni dopis, v katerem dopisnik M.P., verjetno višješolec Matija Pašič iz Semiča, vesel sporoča, »da tudi mi, kakor se vidi, ne bomo zadnji v slovenščini« in nadaljuje: »Jela se je tudi pri nas javiti tako živo zavest narodnosti kakor še nikdar ne. Oživlja se ljubezen do materinega jezika, ki je bil tako dolgo zanemarjen kakor da bi ne bil naš domač jezik. Bili so časi, da so se ravno tukaj ljudje iz dijaka norca delali, ko so ga v maternem jeziku, to je, po slovensko govoriti slišali; brž so mu rekli, da je ali hud sovražnik nemščine ali pa je celo ne razume; zdaj pa je drugač. Prerodili smo se in narodni duh nam v srcih klije. Nemščina se ne zanemarija, ali tudi slovenščina dobiva čedalje boljše pravice, ki ji gredo pred Bogom in svetom. Da so se časi tako dobro obrnili v naši gimnaziji, gre čast in hvala verlemu domoljubu, visoko častitemu gosp. očetu frančiškane L(adislavu) H(rovatu), profesorju gerškega jezika, ki nam je res dika in ponos. Celoletno se prestavlja gerški jezik na slovenski, tako na priliko Demostena, Ksenofonta, Homerja; prevodi gredo že dobro od rok.«

Dobra dva meseca kasneje je isti dopisnik zapisal: »Iz raznih dopisov, ki se nahajajo po slovenskih časnikih in napredovanje našega slovstva zadevajo, se vidi, kako živo veje duh slovenski, kako se oživlja narodnočutje in hrepenenje po pridobitvi pravic, ki vsakemu narodu, kateri še ni popolnoma poginul, so prave svetinje. Le tako naprej!«

Bližala se je tisočletnica prihoda bratov Konstantina-Cirilila in Metoda na Moravsko in novomeški dijaki so leta 1861 priredili v gimnazijski dvorani javnosti namenjeno Ciril-Metodovo proslavo. Pri sestavi programa in besedil je dijakom pomagal popularni pater Lacko, dijaki pa so čisti dohodek namenili »čitavnici«.

Leta 1863 sta ravnatelj in profesorski zbor novomeške gimnazije prišla v hud spor z nadrejeno šolsko oblastjo, ker so se odločili, da bodo v sicer uradnem, to je nemškem jeziku tiskanem letnem poročilu, vsa slovenska lastna in krajevna imena natisnili po pravilih slovenskega pravopisja. Ko je ob koncu šolskega leta 1862/63 letno poročilo izšlo, je bilo že na naslovni strani natisnjeno: Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Novomesto in le v drobnejšem tisku in v oklepaju dodan še nemški naziv mesta Neustadt, v se-

znamu dijakov pa so bila vsa lastna in krajevna slovenska imena pisana po slovensko. Takrat je v Novem mestu, v Kranjski in sosednih deželah nastal krik in vik. Nemci in nemškutarji so v svojih časnikih žolčno napadali novomeško gimnazijsko vodstvo, slovenski časniki pa so mu peli hvalo in ga drugim šolskim vodstvom stavljali za vzgled, medtem ko je razjarjena deželna vlada za kazen nameravala celo ukiniti štiri višje gimnazijske razrede.⁷

V Novicah in drugih slovenskih časnikih so se ta čas vse pogosteje oglašali klici o potrebi, da se ustanovi Narodna čitalnica tudi v Novem mestu. Ko so ta, po hrvaškem vzgledu ustanavljana, izobrazbi in zabavi, predvsem pa prebujanju narodne zavesti namenjena društva, uspešno živela in delovala že v vrsti slovenskih mest in večjih podeželskih krajev, so v Novem mestu in na Dolenjskem sploh le govorili o potrebi ustanovitve takega društva. Zato je Fran Levstik v svojem listu Naprej leta 1863 zbudil Dolenjce in Novomeščane: »Če se človek malo ozre po svoji domovini, mora se mu čudno zdeti, da vrli Dolenci duševno spe tako mirno, kakor sloveči kralj Matijaš pod zemljo pri kamenej mizi. Kaj delajo Dolenci? Kaj dela sloveče mejsto, dolenski Rim?«

V tem »slovečem mejstu«, v Novem mestu, pa se je le začelo nekaj premikati. V našem mestu sta sicer takrat, kot je zapisal Janez Trdina, »v vseh rečeh svet dajala in odločala« prošt Jernej Arko in predsednik okrožnega sodišča Jožef Anzelm vitez Scheuchenstuel. Prvi je bil novomeški prošt od leta 1852 do svoje smrti v letu 1868, drugi pa predsednik okrožnega sodišča od 1850. do 1867., ko je odšel na novo službeno mesto v Gradec, bil tam septembra 1970 kot dvorni svetnik upokojen in tri leta za tem umrl. Njegova žena, Primčeva Julija, je leta 1864 umrla v kandijškem gradiču Novi dvor in je pokopana na šmihelskem pokopališču. Njen grob je ohranjen.

V Novem mestu je bil ta čas brez dvoma ugledna in vplivna oseba tudi dr. Jožef Rozina, dolenski rojak iz Malega Gabra pri Šentvidu na Dolenjskem. Bil je dijak novomeške gimnazije, pravne študije je opravil na univerzi v Gradcu, kjer je bil 1839. promoviran za doktorja prava. Leta 1846 je dobil advokaturu v Novem mestu. Svojo narodno zavest je izpričal že v letu 1848, ko je bil med pobudniki uprizoritve Linhartovega Matička, ki so ga v dvorani Kazine zaigrali 6. in 9. januarja 1848. Med igralci so bili po večini mlajši uradniki, med katerimi je bil posebej prizadeven aktuar okrožnega urada Franc Polak. Po marčni revoluciji je dr. Rozina postal vodja narodnega gibanja v Novem mestu in bil 4. decembra 1848 izvoljen za predsednika Slovenskega društva, že julija istega leta pa je bil pobudnik in nedvomno tudi finančni podpornik izhaja-

nja lista *Sloveniens Blatt*, v nemškem jeziku, a za slovenske narodne koristi pisanem novomeškem časniku, ki je izhajal v drugi polovici leta 1848. Janez Trdina je o dr. Jožefu Rozini zapisal:

»Kar je rekel on, je bilo kakor pribito. V vseh zborih je imel prvo besedo in poglavitno veljavo.« Dalje pravi, da je leta 1848 bistro videl, kaj je treba storiti v korist naroda in za blaginjo zanemarjene Dolenjske in Novomeščanom dokazal, da so Slovenci.⁸ Dr. Jožef Rozina je bil rojen 1810., umrl pa je 1889. v svojem gradiču Steinhof v Kandiji, ki ga je njegov zet Fran Šuklje preimenoval v Kamen. Danes je gradič del novomeške splošne bolnišnice.

Med meščani so poleg dr. Rozine veljali za narodnjake zlasti lekarnar Dominik Rizzoli, trgovci Karel Kalčič, Franc Kastelic, Valentin Oblak in Vincenc Marin, steklarja Karel in Ferdinand Seidl in krčmar Karel Rozman. Pridruževalo se jim je več mlajših rodoljubnih izobražencev, ki so kot uradniki prihajali na službovanje v Novo mesto. Med njimi so bili namestnik državnega pravnika Ludvik Ravninar, avskultant Gregor Keršič, sodni adjunkt Jožef Gerdešič, sodni pripravnik dr. Vojteh Kraus, sin kapiteljskega organista in učitelja petja, sodna uradnika Martin Mohar in Jožef Rohrmann, pa še kdo. V začetku šestdesetih let je prišel v Novo mesto tudi dr. Žiga Bučar, vnet in neutrudno delaven narodnjak.

Geslo takratnega narodnoprebujnega dela je bilo »čitavnica«. Ko so bile leta 1861 po hrvaškem zgledu ustanovljene prve narodne čitalnice v Trstu, Mariboru, Ljubljani in Celju, so začeli nanjo misliti tudi v Novem mestu. Ves narodni preporod Novega mesta pa se je odvijal počasi, v neprestanem strahu in obotavljanju, dokler niso novomeškimi rodoljubom utrdili hrbtenico in vlili meščanstvu več narodnega zanosa člani ljubljanskega Južnega Sokola ter pevci ljubljanske čitalnice, ki so bili povabljeni na proslavljanje novomeške petstoletnice. Med gosti sta bila tudi prof. Fran Erjavec in odvetnik dr. Valentin Zarnik, zvesta svojemu vodilu, da je treba narod neprestano buditi in buditi, zlasti še meščanstvo. O proslavi petstoletnice svojega mesta so Novomeščani začeli razmišljati že leta 1861. Več predlogov in načrtov o tem, kaj bi bilo treba ob tej priložnosti storiti v korist mesta, je bilo objavljenih tudi v dnevnem časopisju. Na občini so predvideli dobrodelno loterijo, uradna in nemškutarska stran je mislila predvsem na patriotično parado, med rodoljubi pa se je plaho oglašala želja, da bi ustanovili čitalnico. Vendar se Novomeščani takrat še niso do konca predramili in novomeški dopisnik lista *Triglav* je še 11. aprila 1865 tožil, »da je že pomlad, v Novem mestu pa še vedno zastoj mladega brstja, ki bi ga tako radi gojili, tako mirno čuvali in o čegar klici so mislili, da se

že v zdravi zemlji greje. Čitalnico mislim.«

Od takrat, pa vse do jubilejnih dni v avgustu 1865, v slovenskih listih ni bilo več glasu o novomeški čitalnici. Vendar so v času, ko se je pripravljala ustanovitev čitalnice v Metliki in Sevnici, tudi v Novem mestu stvar resno vzeli v roke. Ko so na rotovžu začeli razpošiljati vabila za proslavo in je novomeška meščanska garda vabila krško in kostanjeviško gardo v goste, nemškutarji pa so šušljali, da bodo povabili ljubljansko nemško telovadno društvo, so sodni uslužbenci Ludvik Ravninar, Gregor Keršič in Martin Mohar ter lekarnar Dominik Rizzoli, trgovec Černič in gostilničar Gregorič v nekaj urah nabrali petinštirideset podpisov meščanov na vabilu Južnemu Sokolu v Ljubljani, ki naj s svojim prihodom in nastopom počasti petstoletnico mesta in udeležence navduši za narodno stvar. Vabilo je podpisal tudi župan Toussaint Fichtenau-Jelovšek. Južni Sokol je vabilo rade volje sprejel. Pridružili so se mu še pevci ljubljanske čitalnice in skupaj so se odpeljali z vlakom do Krškega, od tam pa z vozovi preko Kostanjevice v Novo mesto. Ob mostu čez Krko jih je pričakalo veliko meščanov in okoličanov, ki so po pozdravu Ludvika Ravninarja s sokoli na čelu odkorakali po današnji Pugljevi ulici na Glavni trg. Godba meščanske garde pa jim je zaigrala koračnico Naprej zastava slave. Valentin Zarnik je v svojem opisu novomeških slavnosti zapisal, da je sokolom ob pohodu v Novo mesto na pot sijalo sonce kot Napoleonu ob njegovi največji zmagi pri Slavkovem, za novomeško nemškutarijo pa da je bil ta dan pravi Waterloo, kjer je isti Napoleon doživel svoj popolni poraz.

Proslavljanje novomeške petstoletnice je potekalo ob večerni razsvetljavi mesta in obhodu godbe ter ob svečanih obredih v kapiteljski in frančiškanski cerkvi. Na rotovžu so delili imenovanja za častne meščane, temu pa je sledil slavnostni obed za povabljene odličnike ter pogostitev revnih ter povabljenih in domačih gardistov, medtem ko so meščani sokole in pevce iz Ljubljane povabili na svoje domove. Popoldne je bila na Tratah, to je na mestnem travniku za Žabjo vasjo, ljudska veselica, kjer so nastopili tudi sokoli in ljubljanski pevci. Posebno pozornost so zbujale rdeče sokolske srajce, ki so mnoge spominjale na uporne italijanske garibaldince. Zvečer so ljubljanski gostje v prostorih Kazine pripravili pravo čitalniško besedo s petjem in rodoljubnimi recitacijami.

Naslednjega dne so se Ljubljančani dobili s svojimi gostitelji v gostilni na Bregu. Pridružili so se jim tudi mestni odličniki z županom Fichtenauom, glavarjem Eklom in odvetnikom dr. Rozino, prišla pa sta tudi prof. Fran Erjavec in odvetnik dr. Valentin Zarnik. Ob uživanju rakov iz Krke in ob trškogorski kapljici je bilo izgovorjenih veliko navdušujočih

besed: ustanovitev čitalnice je bila sklenjena stvar. Zvečer je bil za konec jubilejnih svečanosti še ples v dvorani Kazine.

Skoraj vse, kar so v Novem mestu v zvezi s petstoletnico načrtovali, je splavalo po Krki, ostalo je le povrnjeno staro ime mesta Rudolfswert in njegov poslovenjeni naziv Rudolfovo (v veljavi vse do leta 1918). Članki in razprave, ki jih je v čast petstoletnice našega mesta v Poročilih zgodovinskega društva za Kranjsko objavila skupina zgodovinskih raziskovalcev, so ostali v Novem mestu skoraj neopaženi, pač pa se je uresničila davna želja rodoljubov: *ustanovili so Narodno čitalnico.*⁹

Da bi čitalnico čimprej priklicali v življenje, se je deset dni po končani proslavi v Brunnerjevi gostilni na Bregu zbralo dvajset rodoljubov, med njimi dr. Jožef Rozina in dr. Žiga Bučar, ki so se posvetovali o ustanovitvi čitalnice, izbrali pripravljalni odbor in mu naložili, da čimprej pripravi društvena pravila in jih predloži oblasti v odobritev. V odboru je sodeloval tudi dr. Žiga Bučar. Novomeška javnost se je sedaj razgibala in ljubljanski nemški časnik Laibacher Zeitung je 6. septembra 1865 objavil dopis iz Novega mesta, ki je sporočal, da je v Novem mestu od proslave petstoletnice dalje resnično nastalo novo obdobje in da je doslej tako mirno in družabno mestece razklano v dva tabora: enemu je bilo geslo Kazina, drugemu čitalnica. Ko se je zgražal še nad tem, da so glavni organizatorji novega društva kaki trije državni uradniki, je dopisnik menil, da bo ustanovitev čitalnice novomeškemu družabnemu življenju prinesla le škodo.

Pripravljalni odbor za ustanovitev čitalnice je sredi septembra 1865 izpopolnil od okrajnega glavarstva vrnjena pravila, jih ponovno predložil ter jih že 23. septembra dobil vrnjena in odobrena. Pripravljalni odbor se je sestel že naslednji dan in sklenil takoj začeti pridobivati člane; že prvi dan so jih nabrali šestinštirideset. Ustanovni občni zbor je bil sklican za 25. oktober 1865 pri Brunnerju na Bregu. Za predsednika čitalnice je bil izbran dr. Jožef Rozina, tajniške posle pa so zaupali dr. Žigi Bučarju.

Novomeška čitalnica, šestnajsta med čitalnicami, ki so bile do tedaj ustanovljene na slovenskih tleh, je imela svojo prvo prireditev 26. novembra 1865. Ker ji v Kazini niso hoteli posoditi dvorane, so se člani zbrali v gostilni na Bregu. Na sporedu so bile recitacije in pevski nastopi. Med številnim občinstvom so bili tudi štirje mlajši člani čitalnice, ki so si za to priložnost omislili in oblekli rdeče srajce, kakršne so videli pri ljubljanskih sokolih, ki so nastopili ob petstoletnici mesta. Prišlo je tudi nekaj profesorjev—frančiškanov in dijakov. Po končanem programu so se mlajši zavrteli v plesu. Vse to je razkačilo kapiteljskega kanonika Mateja Svetličiča, ki je v

pridigi 3. decembra 1865 ostro grajal to prireditev, ki da so jo pripravili »škrici« (zasmehljivka za uradnike), rdeče srajce pa so ga spominjale na uporniške italijanske garibaldince in prevratna gesla francoske revolucije in prostozidarskih lož o svobodi, enakosti in bratstvu. Ni mu bila všeč tudi udeležba frančiškanov, posebej pa še dijakov, češ da so jim profesorji—frančiškani dovolili, da se udeležijo zabave v gostilni. Med čitalničarji je zavrelo. Prošt Jernej Arko je v razgovoru z dr. Jožefom Rozino sicer priznal, da je šel kanonik Svetličič predaleč in da je pripravljen doseči preklic obtožb ter tako dati čitalnici zadoščenje za žalitve, ki bi lahko pripeljale do tožbe.

Ko pa je čitalnica tudi pismeno zahtevala preklic žalitev na istem mestu, kjer so bile izgovorjene, je prošt Arko v nemško pisanem odgovoru 11. decembra 1865 te zahteve zavrnil in menda celo ponovil nekatere Svetličičeve trditve. To je bil vzrok, da je čitalnični odbor obširno razpravljal, tajnik dr. Žiga Bučar pa sestavil odgovor in točko za točko pojasneval in zavračal obtožbe. Pismo sta podpisala predsednik dr. Rozina in tajnik dr. Bučar. V odgovoru sta prošta še zbadla, češ da mu ne pišejo odborniki v nemščini zato, ker bi mislili, da slovenščine ne razume, ampak zato, ker vljudnost zahteva odgovor v tistem jeziku, v katerem je bil izrečen odgovor. V dopisu ugotavljajo, da prireditve pri Brunnerju ni bila nikakršna otvoritvena prireditev, v gostilni pa je bila zato, ker jim v Kazini niso hoteli dati na razpolago svoje dvorane. Tudi so frančiškani takoj po končanem programu odšli, rdeče srajce nekaterih pa niso imele nikake zveze z garibaldinci in prevratniki, ampak so jih mladi gostje oblekli le v spomin na sokole; ti pa so uradno priznani in dovoljeno društvo. Odpovedali so se tudi preklicu žaljivk na mestu, kjer so bile izrečene. Končno ugotavljajo, da člane čitalnice prav tako kot duhovščino prevevajo čustva krščanske ljubezni in patriotizma. Pismo je bilo pisano 15. decembra, tri dni kasneje pa je prošt odgovoril, da z zadoščenjem sprejema na znanje izjavo odbora, s katero se čitalnica odpoveduje zahtevi po preklicu. Če pa bodo v čitalnici res prevladovali principi krščanskega življenja in patriotizma, bo tudi on sam čitalnico podpiral.

Prepira je bilo tako v Novem mestu konec, razvedelo pa se je zanj tudi v Ljubljani. Deželno predsedstvo je 17. decembra 1865 zahtevalo od predstojnika okrajnega glavarstva, da z obratno pošto podrobno poroča o razmerah v društvu Narodna čitalnica, o napadu kanonika Svetličiča nanjo in o zahtevi čitalnice za preklic napada ter proštni odklonitvi te zahteve. Predsedstvo želi posebej vedeti, kaj je z udeležbo frančiškanov pri večernih zabavah in o njihovem dovoljenju, da se le—teh udeležijo tudi dijaki. Pri deželni vladi seveda še niso pozabili na spor, ki so ga imeli profesorji—

frančiškani z nadrejeno šolsko oblastjo zaradi pisave slovenskih krajevnih in osebnih imen v letnem gimnazijskem izveščju. Naslednjega dne je okrajno glavarstvo odgovorilo in poročalo o kanonikovem napadu na čitalnico, češ da je čitalničarje ozmerjal s »škrici«, nadalje o zahtevi čitalniškega odbora za preklic napada in proštni odklonitvi le-tega. Kar zadeva udeležbo mladine pri plesu v gostilni, pa poroča, da matere same pošiljajo svoje sinove na ples k Brunnerju itd. Poslej o kakem sporu med čitalnico in proštnjo ni bilo več glasu.

Čitalnica je za svoje potrebe najela dve sobi v gostilni (ali hotelu) Pri kroni na Glavnem trgu. Tam so že leta 1848 ustanavljali Slovensko društvo in prvič v našem mestu razvili slovensko narodno zastavo. Manjša soba je rabila za pravo čitalnico, večjo pa so uporabljali za prireditve. Gostilničar je bil Anton Hočevvar, brat Martina Hočevvarja, bogataša, ki je živel v Krškem in bil nemškutar ter na volitvah kandidat nemškutarske politične stranke. Bil je tudi lastnik hiše, v kateri je bila omenjena gostilna. V prostorih, najetih v tej gostilni, je čitalnica delovala do konca leta 1972, ko ji je Anton Hočevvar na zahtevo brata, ki je propadel na volitvah, pokazal vrata.

Dolenjska mesta Novo mesto, Krško, Kostanjevica, Metlika, Črnomelj in Višnja gora so skupaj volila enega poslanca.¹⁰ Ob volitvah v tem času sta se za ta mandat borili dve stranki: narodnjaška in nemškutarska. Izidi glasovanja volilnih mož so bili navadno od volitev do volitev različni: enkrat je zmagala ta, potem zopet druga plat. Kot trdni narodnjaki so bili znani Metličani in Črnomaljši. Med novomeškimi narodnjaki so bile znane nekatere trgovske družine, poleg njih pa še nekateri mlajši uradniki, ki so prihajali službovat v naše mesto. Vse bolj glasna je bila tudi gimnazijo obiskujoča mladina, ki je dajala duška svoji narodni zavednosti na šolskih prireditvah v spomin Valentina Vodnika, Franceta Prešerna ali Antona Janežiča. Te prireditve je s podporo svojih profesorjev prirejala tudi v čitalnični dvorani. Ob volitvah leta 1867 so dijaki celo dejansko posegali v volilno borbo. Prof. Ivan Steklasa, ki je bil takrat v osmem gimnazijskem razredu, je o takratnem volilnem boju v Dolenjskih novicah leta 1909 zapisal: »Volilna borba je bila huda. Nemškutarji so bili kakor obsedeni; kar besneli so proti duhovščini in vsemu, kar je bilo slovenskega. Po gostilnah slovenski gosti niso imeli nikjer miru, psovali in grdili so jih, kar so le mogli.« Dijaki, tudi nižješolci, pa so se po volitvah, ki so bile na novomeškem rotovžu, iz tistih volilnih mož, ki so glasovali za nemškega kandidata, norčevali in jih na poti iz mesta obmetavali s peskom in nesnago.

Narodna zavest Novomeščanov pa se je le polagoma utrjevala. Zmagi narodnjakov je namreč spet sledila zmaga nemškutarije tudi na

V zbirki pečatnikov Narodnega muzeja v Ljubljani je ohranjen železni preklonni pečatnik dr. Žige Bucarja

novomeškem rotovžu. Omahljivost in neodločnost občinskih odbornikov se je pokazala n.pr. pri volitvah župana leta 1869, ko je bilo na občinskih volitvah 10. in 11. decembra, kot so poročale Novice, izvoljenih dvanajst narodnjakov, trije nemškutarji, trije pa »niso bili ne eno ne drugo«. Ko pa so volili župana, je bil izvoljen vodja novomeške nemškutarije, upokojeni stotnik avstrijske vojske Albert pl. Lehmann. Županoval je vse do leta 1871, ko je odstopil iz protesta, ker je občinski odbor izglasoval podelitev častnega meščanstva grofu Karlu Hohenwartu, politiku, ki se je zavzemal za federativno ureditev habsburške monarhije. Šele potem so narodnjaki izvolili svojega moža. Bil je to lekarnar Dominik Rizzoli. Ta rodbina se je nekoč priselila iz italijanskega Milana v naše mesto in se tu poslovenila. Dominik Rizzoli je županoval do 1876.

Tudi v vrhu novomeške družbe je proti koncu šestdesetih let prišlo do sprememb: predsednik okrožnega sodišča Jožef Anzelm Scheuchenstuel je bil 15. junija 1867 premeščen v Gradec in bil tam kot dvorni svetnik 1870. upokojen. Tri leta za tem je umrl. Leta 1868, 14. septembra, je umrl prošt Jernej Arko, znan tudi po tem, da je hotel povsem gotizirati kapiteljsko cerkev: zvonik je dobil današnjo obliko, odstranjevati pa so začeli tudi notranjo baročno cerkveno opremo, predvsem oltarje.

O kakem javnem nastopanju dr. Žige Bucarja v tem času ni vidnih sledov. Posvečal se je svojemu poklicu in bil iskan in spoštovan zdravnik. Novice so 19. aprila 1871 poročale,

da se pripravlja nova ureditev zdravniške službe po dolenskih okrajih tako, da bi vsak okraj imel svoj zdravstveni svet in svojega okrajnega zdravnika. Mesec dni kasneje, konec maja 1871, pa so vedele povedati, da je bil za novomeški, krški in litijski okraj nastavljen za zdravnika dr. Žiga Bučar.

Ko je gostilničar Anton Hočevnar na zahtevo svojega brata, na volitvah propadlega nemčurskega kandidata Martina Hočevnarja, z novim letom 1872 vrgel čitalnico na cesto, je za dr. Bučarja prišel čas, ko se je z vso močjo zopet uveljavljal v novomeškem društvenem življenju. O takratnih prilikah v Novem mestu je Fran Šuklje, ki je bil v letih 1873 do 1875 profesor zgodovine in zemljepisja na novomeški gimnaziji, zapisal:

»Novo mesto je bilo tedaj pač vprav tip nemškutarskega gnezda. Vladala je birokracija in ta je bila skoraj izključno nemškega mišljenja. Le par izjem je bilo in še ti gospodje so bili plašljivi, ki se niso upali na dan s svojo barvo. Ali pa so kar prenizko stali na uradniški lestvici, da bi se mogli količkaj uveljaviti. *Edini pogumni narodnjak je bil okrajni zdravnik dr. Žiga Bučar, zelo priljubljen tudi kot večak v medicinski stroki.*« (Podčrtal J.J.)

Narodni dom

Kakor si je Novo mesto obotavljalo pri obnovi Narodne čitalnice, tako je pohitelo z zidanjem Narodnega doma,¹¹ ki ne bi dal strehe le čitalnici, ampak tudi drugim narodnim društvom in ustanovam. Vse to bi bilo težko dosegljivo, da ni te zamisli neprestano podpirala neutrudna delavnost in bistrovidna načrtovalnost dr. Žige Bučarja.

Novembra 1871 so bile deželnozborske volitve in v dolenskih mestih sta si stala nasproti kandidata narodnjakov, tolstovrški graščak Karel – Dragotin Rudež in kandidat nemškutarske stranke, krški bogataš Martin Hotschevar. Ker je ta na volitvah propadel, je od brata zahteval, da čitalnici odpove najete prostore. Novice so o tem 8. januarja 1872 poročale: »Hočevarjev brat, ki je gospodar tiste hiše, kjer je do zdaj čitalnica naša stanovanje se ve da za plačilo imela, je od dveh dohtarjev posebno hujskan, jo ob novem letu iz hiše zapodil.« Čitalnico je rade volje sprejela pod streho gostilničarka Skabernetova. Kljub vsemu gostoljubju in prijaznosti gostilničarke in njene hčere Marije (kasneje poročene Rozina, babice skladatelja Marjana Kozine), so delovanje čitalnice dokaj ovirali manj ustrezni prostori.

Zdaj je zopet prišel čas za dr. Žigo Bučarja, da še bolj okrepi svojo sicer stalno dejavnost v korist narodne stvari. Ker je že vse leto 1872 zagovarjal misel, da bi si čitalnica postavila lasten dom, je bil na občnem zboru 8. decembra 1872 izvoljen za predsednika v poslovnem

letu 1873. In že ob koncu leta 1872 je čitalnica kupila sredi mesta ležečo gradbeno parcelo. Dopisnik Slovenskega naroda je 3. januarja 1873 poročal, da je bilo delovanje čitalnice, ko je bila v preteklem letu pregnana iz dotedanjih prostorov, precej ovirano, potem pa pravi: »Toda že se obrača na boljše. ravno kar izvoljeni čitalniški predsednik g. dr. Bučar zares neumorno dela vse napore, da bi naš narodni zavod čimprej se prebudil iz medljenja. In morem za gotovo poročati, da je čitalničin odbor storil sklep, katerega uresničenje že v nekaterih mesecih bode učinilo, da bode novomeška, za vso dolensko stran prevažna čitalnica na novo oživljena in na svojem lastnem domovanji živahneje delovala, cvela in napredovala kakor kdaj poprej. Tako poboljšanim narodnem zavodu ne bode težko, da k sebi potegne skoro vse meščane, ker do malega vsi so narodnjaki, tudi, kar posebno poudarjam, trgovci, ki so pri volitvah dejansko kazali, da jim je mari blagor naroda, med katerim žive in kupčujejo. Kaki trije tukajšnji trgovci se skazujejo slovenskemu narodu sovražne. Takim narod najbolje pride v živo, da pri njih ne kupuje nič. Naj si pomorejo z denarjem nemčurjev, bomo videli, kako bodo vozili.«

Naslednjega dne, 4. januarja, je Slovenski narod objavil dopis o silvestrovanju v novomeški čitalnici. V njem poroča, da se je gostov kar trlo in da je predsednik čitalnice naznanil, da je odbor čitalnice kupil za tisoč tristo goldinarjev stavbišče, ki leži sredi mesta, kjer bodo sezidali novo domovanje čitalnici, vsa stavba da bo stala šest do sedem tisoč goldinarjev, in nadaljuje: »In da se pokrijejo stroški, ima se, po odborovem sklepu, izdati tristo dolžnih pisem po 24 goldinarjev, katerih prejemniki naj bodo mesečno plačevali vsaj po en goldinar. tako bode vsakemu narodnjaku mogoče udeleževati se tega prevažnega narodnega čina in prej ko v enem letu bomo Novomeščani med vsemi Slovenci prvi imeli svoj Narodni dom.«

Predsednikovo poročilo, pravi dalje pisec, je med udeleženci silvestrovanja zbudilo veliko navdušenje, potem pa so se s pesmijo in plesom zavrteli v novo leto. Potem se z dobrikanjem prikloni Novomeščankam in zapiše: »Pri priložnosti pa sem prvokrat imel prijazno priliko gledati, koliko, našemu malemu mestu neprimerno veliko število mladomičnih, zalih in ljubeznivih gospodičen nam cveti, ki so vse zmožne in z mladostnim srcem kar hrepene, da bi s petjem ali igranjem gledaliških iger sladile narodnega društva zabave. O, ko bi pač že zidan bil Narodni dom! slišalo se je iz marsikaterih nežnih ust, in sleherni pa je novomeški narodni čitalnici v lastnem domovanji preprokaval sijajno življenje.« S trditvijo, da Kazini vedno bolj zmanjkuje članov, dopisnik konča svoje pisanje.

Na občinskih volitvah 21. in 24. januarja 1873 so narodnjaki zmagali in v novi občinski odbor je bil izvoljen tudi dr. Žiga Bučar, ki je zdaj stopil še v politično areno. O izidu volitev sta poročala Novice in Slovenski narod ter navdušeno pozdravljala zmago narodnjakov ter izvolitev Dominika Rizzolija za župana. Temu veselju so se pridružili tudi v Ljubljani: ko so v nedeljo 26. januarja 1873 uprizorili slovensko predstavo Nestroyeve igre Danes bomo tiči, so kot vložek zapeli tudi kuplet in v njegovih zadnjih kiticah, v sicer okornih verzih, opevali novomeške volitve:

Iz Novega mesta došel nam je glas,
ki z'lo razveselil je tukaj vse nas,
da zmagali spet narodnjaki tam so,
Nemčija pa da rakom živizat šla bo.

Zgodilo se to na Dolenjskem je zdaj,
posnemaj Ljubljana Dolenjce skor zdaj,
in lahko verjameš mi to,
da spodobno bi za te to bilo.

V soboto, 1. februarja 1873, je Slovenski narod objavil dopis o načinu, »po katerem ima zidati se novo poslopje za čitalnico v Novem mestu« in pristavil: »Čitalnica v Novem mestu, kot glavnem mestu cele dolenjske strani Kranjske dežele je velike važnosti. Ona bode pravi naš dolenjski narodni dom, zbirališče narodnjakom in domoljubom. Naj tedaj rodoljubi vsega Dolenjskega podpirajo nas, da bomo srečno postavili to narodno središče. Vse slovenske časopise in glasila, kakor tudi društva, prosimo, naj nam z besedo in dejanjem v pomoč bodo.«

Dne 9. marca 1873 dopisnik ponovno poroča o izvolitvi narodnjaka lekarnarja Dominika Rizzolija za župana in o surovem obnašanju nekaterih nemčurjev in častnikov takratne novomeške garnizije, ki da groze narodnjakom celo z osebnim obračunavanjem. Potem poroča, s kakšnim veseljem in navdušenostjo se oglašajo mnogi narodnjaki z vseh strani z denarnimi prispevki in posojili za gradnjo Narodnega doma. Poslanec grof Jožef Emanuel Barbo z Rakovnika v Mirenski dolini je dal petsto goldinarjev posojila, obljubil pa še več, če bo treba. Meščan Germ je ponudil na razpolago sto tisoč kosov opeke, meščani pa dajejo vprego za vozove brezplačno. Že kupljenemu stavbišču so dokupili še zraven ležeči vrt. Iz načrta za dom pa je bilo razvidno, da bo to lepo dvonadstropno poslopje, v katerem bodo dvorana za prireditve, bralne sobe, v prilичju prostor za gostilno in hišnikovo stanovanje, zraven pa tudi sobe, namenjene za prenočevanje tujih gostov.

Dne 25. maja 1873 Narodov dopisnik poroča, da pričenjajo z gradnjo Narodnega doma. Načrte zanj je napravil stavbenik A. Kapner. Narodni dom bo v okras Novemu me-

stu, še več vredno pa je, »da Narodni dom bode šola lepih npravov, učilišče koristnih vednostij in narodne besede, kakor tudi hram za narodno izpodbujevanje in razveseljevanje«. Potem opisuje, kako navdušeno meščani podpirajo gradnjo Narodnega doma, pri tem pa pohvalno omenja zlasti gostilničarja Karla Rozmana, trgovca Adolfa Guština in Valentina Oblaka ter peka Jakoba Mechoro. Na koncu dopisnik poziva domoljube, naj denarno podprejo zidanje doma, ker bodo stroški gradnje predvideno znesli do 35.000 goldinarjev.

Kljub nekaterim oviram, ki jih je poskušala nemškutarija postavljati gradnji doma na pot in kljub pojavljajoči se avstrijski finančni krizi, so priprave za zidanje doma tekle dalje in bile končno tako daleč, da so 8. junija 1873 položili temeljni kamen. Nobenega dvoma ni, da je bil osrednje gibalno, načrtovalec in spodbujevalec vsega, kar je bilo potrebno storiti in priskrbeti za gradnjo doma, predsednik Narodne čitalnice in občinski odbornik, okrajni zdravnik dr. Žiga Bučar. Nedelja 8. junija 1873 je bila zanj dan velike radosti in zadoščenja za opravljeno delo.

»Vesel in sijajen je bil znameniti dan, kate-rega je pretečeno nedeljo, 8. junija obhajalo Novo mesto...« Tako je začel dopisnik Slovenskega naroda svoj obširni popis slavnosti pri polaganju temeljnega kamna za Narodni dom in nato nadaljeval: »Pokazalo se je, da narodna zavest, s katero je tukaj šele leta 1865 prebudil zlasti Južni Sokol ljubljanski, da čedalje bolj in bolj prešinja vse kroge meščanske, da rodi tudi že plemeniti sad na narodnem polji.« Dopis o poteku novomeške slavnosti je Slovenski narod objavil 12. in 14. junija 1873. Iz njega posnemam:

V nedeljo, ob sedmi uri zjutraj, je v gorenjsko narodno nošo oblečen »kranjski fant« na vozu, okrašenem s slovenskimi trobojnicami, pisanimi trakovi in lipovim zelenjem, vozil temeljni kamen od kamnoseka v Bršlinu po cesti preko Marofa v mesto. Možnarji so pokali, pred vozom pa je korakala godba meščanske garde in igrala slovenske napeve. Pred vhomom v mesto ob Škabernetovi hiši so voz pričakali številni meščani in ga pozdravili z živio! klici, voz pa je nadaljeval pot skozi mesto na gradbišče. Čitalničarji in številni gostje so po opravljenem cerkvenem opravilu v kapiteljski cerkvi odšli na gradbišče, okrašeno z venci in zastavami. Tam se je zbrala velika množica meščanov in okoličanov, gostje pa so prišli iz Bele krajine, Ljubljane, Gorenjske in Štajerske.

Zborovanje se je začelo ob desetih dopoldne. Med grmenjem možnarjev je godba zaigrala himno Hej Slovani, potem so dijaki odpele posebno kantato, nakar je stopil na oder metliški narodnjak Anton Navratil, pozdravil zborovalce in poudaril pomembnost gradnje Narodnega doma ter mu zaželel veliko uspe-

ha. Za njim je zborovalce in goste pozdravil župan Dominik Rizzoli in dejal, da bo nova stavba mestu v okras, obenem pa tudi »učilišče za omiko, za znanost in izobraževanje sploh«. V nadaljevanju je zapisano: »Za njim predsednik čitalnice, gospod dr. Bučar, prebere zgodovino tega društva, med drugim, da čitalnica v Novem mestu nikjer ni mogla niti ne more dobiti dostojnega, privatnega prostorišča, kjer bi mogla za svoje potrebe dovoljno razprostiti se in ne preganjana od protivnikov, kar ji je vedno godilo se, izpolnovati svojo važno nalogo, da je torej v zavesti si, da bi pod sovražnim pritiskom narodna stvar čezdalje huje trpela in celo propala, ako bi ne oskrbela si svojega lastnega domovanja, po znanem načinu jela graditi si svoj narodni dom.«

Za njim je govoril dr. Josip Vošnjak in podarjal, da slovenskemu narodu sedaj grozi nevarnost od Nemcev (po porazu Francije 1870 je bilo obnovljeno nemško cesarstvo) in da je treba »za blagor domovine žrtvovati imenje in življenje«. Za tem so zborovalci viharno pozdravili dr. Valentina Zarnika. Ta, na narodnih zborovanjih in taborih priljubljeni govornik, je najprej omenjal zidanje jeruzalemskega templja in odgon Izraelcev v babilonsko sužnost, nato pa dejal, da našim prednikom ni bilo treba ob bregovih Krke, Save in Drave pretakati solz kot Izraelcem ob bregovih Evfrata, saj so »s svojimi solzami pred stoletji apno mešali, s katerim so morali svojim tlačiteljem na visokih in šiljastih klisurah gradove zidati«. Takšno žalostno stanje da je bilo vse do najnovjših časov. Ko je na primer slovenski rojak in hrvaški pesnik Stanko Vraz »pred več kot tridesetimi leti čez Novomesto potoval, je svoje uspomene na Vaše mesto v svojem dnevniku z besedami 'mrko, mrko, sve mrko' zabilježil. Če pa bi na ta dan prišel, bi moral zapisati: 'jasno, jasno, vse jasno'.« Potem je podčrtal tri svoje želje: prvič, da bi bil Narodni dom pravi tempelj slovenstva; drugič, da bi bil središče za omiko in izobraženost našega tako zapuščenega naroda; tretjič »da bi se v narodnem domu gojile ideje 19. stoletja, katere so voditeljce najbolj izobraženim narodom tega sveta, kakor severnim Nemcem, Angležem, Italijanom, Francozom in sedaj tudi Španjolcem, to so ideje vsestranskega napredka in svobode«.

Za Zarnikom sta zborovalce pozdravila še poslanec Viljem Pfajfer iz Krškega in grof Vranicani iz Zagreba.

Po pozdravnih govorih je predsednik čitalnice dr. Žiga Bučar prebral na pergamentu pisano listino z opisom namena in pomena Narodnega doma, ki so jo potem podpisali vsi odborniki čitalnice, župan in mnogi gosti. Dr. Bučar je potem listino skupaj z izvodi na Slovenskem izhajajočih slovenskih časnikov vložil v posebno kositrno skrinjico in jo položil v

temelj nove stavbe. Nato so pristopile belo oblečene deklice, ki so prinesle na blazinico položeno kladivo in zidarsko lopatko, nakar je župan Dominik Rizzoli s kladivom potrkal po temeljnem kamnu in rekel: »Vzdigni se Slovincem na diko in slavo.« Potem so se zvrstili še gostje, odborniki čitalnice, nato pa še vrsta novomeških gospa in gospodičen. Dopoldansko slavnost je zaključila budnica Naprej zastava slave. Sledila je pogostitev z vrsto nagovorov in branjem pozdravnih brzojavk ter popoldanska in večerna veselica na posestvu trgovca Valentina Oblaka v Šmihelu.

Nekateri novomeški rodoljubi so že leta 1869 predlagali, naj bi bil sklican tudi tabor za Dolenjsko in to v Novem mestu, češ da je novomeški Glavni trg dovolj velik in da lahko sprejme veliko množico zborovalcev, kar je novomeško nemškutarijo tako razkačilo, da so javno sežigali izvode Slovenskega naroda, ki je ta predlog objavil. Predlog je zadel na gluha ušesa, pač pa je novomeški letopisec dr. Leopold Picigas¹² v svojih spominskih zapiskih povedal, da je bilo zborovanje ob polaganju temeljnega kamna za Narodni dom v Novem mestu tako za mesto kot za Dolenjsko, skoraj enakega pomena kot tabori, ki so jih tisti čas prirejali po slovenskih pokrajinah.

Kot je bil dan polaganja temeljnega kamna za Narodni dom za dr. Žigo Bučarja dan radosti in zadoščanja, pa mu je prav ta dan bilo rojeno tudi gorje. Stavba Narodnega doma je sicer hitro rasla in še pred zimo je bila v glavnem pod streho. Potem pa se je začelo zatikati. V mestu ni bilo več dr. Žige Bučarja, ki ga je deželna vlada pregnala v Kočevje.

Pregon in smrt

Za 23. oktober 1873 so bile razpisane volitve za državni zbor. Dr. Josip Vošnjak je v svojih Spominih na 457. strani zapisal, da sta z dr. Valentinom Zarnikom ob svojem obisku v Novem mestu nagovorila dr. Žigo Bučarja, da je v kuriji dolenskih mest prevzel kandidaturu na listi narodno-liberalne stranke. Centralni volilni odbor v Ljubljani je 12. oktobra 1873 objavil imena kandidatov za volitve v državni zbor in za dolenska mesta predlagal dr. Žigo Bučarja. To je bilo seveda znano že prej in Slovenski narod je z dopisom iz Ljubljane z dne 11. oktobra javljal, da je dr. Etbin Costa (rojen 1832. v Novem mestu, umrl 1875. v Ljubljani, z dr. J. Bleiweisom in L. Tomanom vodilni mož konservativne stranke) na nekem shodu v Ljubljani »najprej grmel na liberalne Slovence, potem pa posebno še na tri narodne kandidate, namreč na dr. Razlaga, prof. Pajka, kandidata za mariborsko okolico, in dr. Bučarja, kandidata za dolenska mesta«. Po opisu napada na dr. Razlaga nadaljuje: »Brez primera nesramnejši, predrznejši je pa, da gre Costa ravno v tem času, ko se volil-

na borba bije, slovenska kandidata Pajka in dr. Bučarja ter njihov program ometati. Oba ta dva moža sta znana rodoljuba slovenska, za oba so pripravljene Slovenci obeh barv glasovati in ker sta kandidata v najnevarnejših krajih, kjer je velik strah, da ne zmaga nemškutarstva – torej protislovenska stranka – pač se ne moremo prečuditi nestidnosti in predrznosti tega nemškega priskoka Coste, da prihaja tu dlako cepit in s tem agitirat naravnost za Seidla in Hotschevarja.« Med nemškutarji dolenskih mest je Bučarjeva kandidatura brez dvoma zbudila preplah. Njegova delavnost, trdno rodoljubje in splošna priljubljenost, vse to mu je obetalo zmago na volitvah. Nemškutarija je napela vse sile, da kakorkoli prepreči njegov nastop na volitvah. Ker je tudi deželna vlada pisano gledala na to kandidaturo, je začela ukrepati: dne 15. oktobra, torej teden dni pred volitvami, je Slovenski narod javil, da je dr. Bučar, kandidat narodno-liberalne stranke proti »neizobraženemu bogatinu, krškemu Hočevarju, od kranjske deželne vlade prestavljen iz Novega mesta v Kočevje« in pozival volilce dolenskih mest, naj ga prav zato volijo, ker se Bučar s tem, da kandidira, žrtvuje in da se na njegovo rodoljubje smejo zanesti.

Dr. Žiga Bučar je mislil in upal drugače. Nenadna in prisilna premestitev v Kočevje mu nikakor ni bila po volji. Ne le zato, ker je težko zapuščal Novo mesto in svoje narodno, pa tudi zdravniško delo v njem, temveč tudi zato, ker se mu je upirala selitev v njemu nasprotno, če že ne kar sovražno kočevarsko okolje, saj je takrat kočevskemu okraju načeloval nemško zagrizeni okrajni glavar Gustav Fladung. Ker je bil dr. Bučar vedno rahlega zdravja, so ga gotovo plašile tudi ostrejšje klimatske razmere Kočevja in okolice. Upal je, da se reši s tem, da se odpove kandidaturi za poslansko mesto v državnem zboru. Dne 19. oktobra, torej štiri dni pred volitvami, je Slovenski narod med domačimi novicami na prvem mestu objavil presenetljivo vest, da se je dr. Bučar odpovedal kandidaturi v dolenskih mestih. Zato je nastal preplah tudi v slovenskem narodnem taboru. Volitve v državni zbor so bile že pred vrati in na mesto Bučarja je bilo treba hitro izbrati drugega kandidata. Centralni volilni odbor v Ljubljani se je na hitro roko odločil za ljubljanskega trgovca, rokavičarja Janeza Nep. Horaka, ki je bil češkega rodu in na Dolenskem malo ali nič poznan. Spričo tega je na volitvah narodna stranka doživela katastrofalen poraz.

Državnozborske volitve dne 23. oktobra 1873 je Fran Šuklje, mladi profesor novomeške gimnazije, takoj naslednjega dne v Slovenskem narodu kritično ocenil in zapisal:

»Ker se Vam bode od druge strani poročevalo o volilnem boju novomeške okolice. Vam hočem le kratko opisati vršenje volitev v dolenskej mestnej skupini. Brez vsake dvo-

mbe so bila dolensjska mesta deloma nemška, deloma zasedena od ubozega, nevednega meščanstva, deloma napolnena od kruhoborne birokracije, iz prvega začetka zelo nevarna tla za vsacega narodnega kandidata. Vendar bi bili imeli nado v volilnem boju zmagati, ako bi bil obče spoštovani dr. Bučar, priljubljen kakor zdravnik, cenjen kakor značajni in svobodomiselnih narodnjak, pri svojej kandidaturi ostal. Toda on je odstopil v zadnjem trenutku in narodna stranka v velikej zadregi za kandidata, postavila je nam ljubljanskega g. Horaka. Bila je to jako nesrečna misel: Horak je tukaj nepoznan, brez politične veljave, brez potrebnega talenta, potem še sumljiv kakor mož, ki je doslej preveč se udal klerikalnemu uplivu. Tako se je bila pooblastila obupnosti in letargija narodnih krogov, medtem ko je ustavoverna stranka po uradnikih in dacarjih na vse kriplje agitovala; tako je prišel dan volitve in začel se je volilni boj, za nas brez zmagovalne nade.«

Dr. Bučarju se iz Novega mesta v Kočevje nakako ni mudilo. To je novomeškim Nemcem in nemškutarjem začelo že presedati. Čimprej bi si bili radi ta trn izdrli iz pete, pa je bivši župan in vodja novomeške nemškutarije Albert pl. Lehmann dr. Bučarja skoraj dobesečno napodil iz mesta. To se je zgodilo v začetku novembra na seji občinskega odbora, ki se je je udeležil tudi takrat še v mestu bivajoči dr. Bučar. O tej seji je novomeški dopisnik Slovenskega naroda 6. novembra 1873 poročal:

»Predno je mestni župan po otvorenji seje na prvo točko preiti mogel, se vzdigne bivši župan pl. Lehmann in predlaga, da izreče mestni odbor g. dr. Bučarji, katerega je nemčurstvo v kranjsko Sibirijo, t. j. v Kočevje prestavilo, zaradi njegovih velicij zaslug za mesto in celo okolico zahvalo. Da je po večini narodni mestni odbor to rad storil, glede res velicij zaslug v vsacem oziru, bodi si kar se tiče mesta, v sanitetnih in materijalnih zadevah, ali pa kar se tiče dolenske železnice, nij mi treba praviti, ker celo zagrizeni nemškutarji, ki imajo malo boljših človeških čutov še v sebi, spoznajo sedaj, da je dr. Bučar veliko dobrega kot zdravnik in kot mestni odbornik storil.« Potem pravi dopisnik, da je takoj po izrečeni zahvali dr. Bučarju stotnik v p. A. pl. Lehmann zahteval, da mora dr. Bučar takoj zapustiti sejo, ker nima na njej nič več kaj iskati in zagrozil, da bo sam zapustil sejo, če dr. Bučar tega ne stori, med odborniki pa je nastalo več kot eno unurno prerekanje.

Nekaj dni kasneje se je dr. Žiga Bučar z družino preselil v Kočevje, na njegovo mesto pa je iz Kočevja prišel zdravnik dr. Böhm.

Novomeški nemškutarji so uživali ob pregonu dr. Bučarja in bili prepričani, da so s tem tudi Narodnemu domu zadali težak, če ne smrtni udarec. Da so se v tem le motili, jim je

povedal Narodov dopisnik, ki je štiri mesece po odhodu dr. Bučarja, dne 7. marca 1874, zapisal: »Akopram je vse rodoljube novomeške, posebno pa čitalnico, britko zadela zguba vrlega dr. Bučarja, ki je bil narodnemu življenju duša in utemeljitelj Narodnega doma, nismo se dali plašiti, da bi bili odjenjali od prizadetij naših nego še tesneje krog ognjišča domačega stopivši upiramo se krepko navalu sovraga.« Potem izraža upanje, da bo Narodni dom po zaslugi in delavnosti Rozmana, Mechore in Guština kmalu vsaj toliko usposobljen, da se bo vsaj čitalnica lahko vselila vanj. Potem še zapiše, da se v Kazini že pozna prihod dr. Böhma, ki je prišel iz Kočevja in zamenjal dr. Bučarja: po vzgledu Kočevja, so tudi v novomeški Kazini organizirali pevski bor (Lieder- tafel). V gimnaziji, poroča dalje, pa da je hudo, ker novi profesorji, ki so bili po podržavljenju gimnazije tu nastanjeni, slovenščine sploh ne razumejo.

Da bi zagotovili uspešno nadaljevanje gradbenih del v Narodnem domu, je bil za poslovno leta 1875 izvoljen za predsednika čitalnice državnozbornski poslanec grof Jožef Barbo z Rakovnika v Mirenski dolini. Grof Barbo in tolstovrški graščak Karel Rudež sta res dala izdatno pomoč. Pomagala sta še dekan Edvard Polak iz Leskovca pri Krškem in mirnopedski župnik Anton Mlakar. Grof Jožef Barbo je potem predsedoval čitalnici vse do leta 1879, nakar mu je za leto dni sledil tolstovrški Karel Rudež. Za gradnjo Narodnega doma je skrbel posebni stavbeni odbor, ki so ga sestavljali trgovci Anton Kalčič, Ferdinand Seidl, Valentin Oblak in Franc Kastelic. Izgradnjo doma so uspešno nadaljevali in v pozni jeseni 1875. so bili tako daleč, da je bilo poslopje delno usposobljeno za vselitev. Slovenski narod je 18. novembra 1875 objavil prispevek Od dolenje Krke, ki je bil napisan 15. novembra. V njem je dopisnik poročal:

»V osrednjem mestu naše Dolenjske obhajala se je, kakor znano, sinoči imenitna slovesnost otvorjenja Narodnega doma. Krasna ta zgradba bila je od zunaj vsa z zelenjem, mlaji, raznobojnimi svetilnicami okinčana in nad vhodom vabil je napis Srčno pozdravljeni najodličnejši narodnjake v preko vsake nade krasno okinčane notranje prostore. Blagorodni g. grof Barbo, predsednik Narodnega doma, ki je vprav radi tega iz Dunaja od državnega zbora prišel, da pozdravi s krepko besedo navzočne goste, popisovaje s kakovimi žrtvami in vstrajnostjo se je dodelal Narodni dom, kako pa da se to pozabiti mora, ker ga kot prvo delo na Slovenskem domoljubljji posvečeno, vidimo stati pred nami, spodbujaje dalje, kako se imamo zbirati domorodci okolo tega doma in z združenno močjo braniti ga pred navalom nemškutarstva.«

Nato je govoril kapiteljski vikar Tomažič in pozval s slogi »mlade« in »stare« Slovence in

se zahvaljeval prvima podpornikoma gradnje, grofu Barbu in graščaku Rudežu in zlasti »prvem buditelju Dolenjske, odličnemu narodnjaku dr. Bučarju ter jim zaklical 'Živio!', ki ga je navdušena skupščina viharno ponovila. Potem so pevci zapeli Naprej zastava slave, Strunam in Domovina mili kraj, med posameznimi točkami programa pa je igrala godba domače meščanske garde. Potem so prebrali pozdravne brzojavke, ki so jih poslali vodičlci z Dunaja in drugih krajev, med njimi tudi dr. Bučar iz Kočevja. Glasi se: »Živelo društvo, živili narodni dom, živio blagi njegov predsednik. Zbrane prijatelje pozdravlja Bučar.«

Vsemu temu je sledila pogostitev v prostorih čitalnice, nakar se je mlajši svet zavrtel v ples, saj je bil tam »tudi lepi venec krasnih gospej in gospodičen novomeških.«

Dr. Žiga Bučar se je težko ločil od Novega mesta, od čitalnice in svojega Narodnega doma. Predno je odšel, je 1. novembra 1873 še podpisal dolžno pismo, s katerim si je nakaj čitalničarjev najelo posojilo v iznosu tisoč goldinarjev za nadaljevanje gradnje Narodnega doma. Stavbeni odbor je 1. oktobra 1877 pod-

Dolžno Pismo

Št. 100000 Društveniki stavbenega odbora narodnega doma v Novem mestu potrjujejo da smo od gospoda Dr. Žige Bučarja c. k. okrajnega zdravnikarja v Kočevju prejeli 400 št. štiristo forintov, in to ga plačilo dolga, s ostalega od kupljene hiše za Narodni dom od Franciske Vepustekove tukaj:

To denarno svoto se zavzemamo mi gospoda uprniku, v slednjih štirih obdobjih, po šest do sto obrute, na leto uplačati, in sicer:

100 Forintov a. v. prviga Oktobra leta 1878	
100	1879
100	1880
100	1881

Novemesto 1. Oktobra 1877.

Anton Kalčič
Ferdinand Seidl
Valentin Oblak
Franc Kastelic

pisal Dolžno pismo, s katerim potrjuje, da je »od gospoda dr. Žige Bučarja, c. k. okrajnega zdravnikarja v Kočevju prejel 400 – štiristo – forintov (goldinarjev) in to za plačilo dolga še ostalega od kupljene hiše za Narodni dom od Franciske Vepustekove tukaj«. Stavbeni odbor

se je zavezal, da bo to posojilo dr. Bučarju vrnil v štirih letnih obrokih po sto goldinarjev s 6 odstotnimi obrestmi vred; in to med leti 1878–1881.

Da je dr. Bučar ves čas svojega kočevskega pregnanstva s skrbjo in osebno prizadetostjo spremljal nadaljevanje gradnje Narodnega doma v Novem mestu, priča tudi pismo, ki ga je 17. septembra 1877 pisal članu stavbenega odbora V. Oblaku in je ohranjeno v arhivu čitalnice. Pismo razodeva vso Bučarjevo zaskrbljenost, da se dogotovijo gradbena dela na domu, obenem pa razkriva tudi njegovo gmotno stanje ter – slutnjo bližnje smrti. Ker je pismo zadnji doslej znani dokument o Bučarjevi navezanosti na Novo mesto, ga v celoti objavljamo. Glasi se:

Čestiti prijatel!

Iz vašega pisanja sem neradostno razvidil, da se obroki banke Slavije niso v celoti odrajtali. Sicer pa ne vem zakaj vas tako ojstro terjajo, ker šelej koncem t.m. pride čas za 4. obrok.

Neradostno sem tudi bral, da nemate zapise natanjko peljane, ker sami niste vedeli, koliko ima banka še za terjati. Kar se tiče pokritja zadnih ostalih 658 f. 421/2 kr., mislim, da bi se na Barbota, Rudeža, Pfeiferja, Navratilja i druge apeliralo, da naj vsak nekaj dajo zravam pa tudi mi vsak nekaj, da bi se vsaj kakih 500 f. dobilo. Čas je, da se enkrat poskusi do skrajnega iti, naj pokažejo rodoljubi, ali jim je kaj mar za ohranjenje narodnega doma, deloma tudi lastnih novcev, katere ne bodo zgubiti hotli. Mi smo že storili toliko, da rodoljubje ne more od nas več terjati. Pišite jim tedaj, da ste Turki v Plevni in če vam ne dajo novega živeža, bo Plevna padla. [Bučar govori tu v prisposobi: v rusko-turški vojni 1877. na Balkanu so se Turki močno utrdili v mestu Plevna med Donavo in pogorjem Balkan in šele po več mesecih so Rusi z romunsko pomočjo zavzeli Plevno. Boji za to mesto so močno odmevali zlasti v slovanskem svetu.] Kar se mene tiče, bom moj obrok poslal kakor zadnič to je 70 f. akoravno sem sam sedaj nekačo v stiskah. Pred par dnevi sem šelej dobil nalog plačati Percentualne davke, kar bo znašalo čez 2000 f. in bo moralo odrajtano biti do srede Janerja. Tudi sem oblegovan od vseh strani, od sorodnikov, prijateljev in znancev za posojila, kakor da bi bil milijonar. Vrag ve, kako da me sedaj vsak najde. Jaz bom moral jako varčno postopati, da ne bom raztresel pičlo premoženje, od katerega bodo morali moji otroci in žena živeti po mojem odhodu, kateri ni jako daleč, ako bo moja naduha tako napredovala, kakor en čas sem. Težko da mi bo mogoče drugi obrok za Vepustkovo posoditi, in dobro bi bilo, ako bi Vi že sedaj za Ta ultimo skrbeli!

Na noben način ne smete roke križ in deržati. Treba bi bilo zopet neke živahne agitacije za nabiranje pripomočkov. Pokličite v ta namen kako sejo vkup odličnih narodnjakov, kakor ste že enkrat, zna biti se ogrejejo, da se prihodni leto kaj naprej zida in lahko vam bo, se na vspeh sklicati, da založeni denar tudi že obresti nese. Jaz tudi ne dvomim, da bi se stanovanja v drugem nadstopju dobro splačevala, ker je sila kvartirje v Novem mestu.

Srečke sem dobil (100), bom skušal jih spečati.

Želim, da mi kmalo kaj bolj prijetnega nanzanite. Ostanem vaš verni prijatelj ter pozdravim vse prijatelje.

17. 12. 887

Dr. Ž. Bučar

Temne slutnje dr. Bučarja so se uresničile. Njegova bolezen se je tako poslabšala, da je moral pustiti službo in se je z družino preselil iz neprijaznega Kočevja v Ljubljano. Pa tudi ozračje njegovega rojstnega mesta mu ni bilo naklonjeno. Zato je 1879. odšel iskat olajšavo svoji naduhi v manj zamegljeni zrak v Stražišče pri Kranju. Tam mu je sprva res odleglo, potem pa se mu je zdravje naglo poslabšalo in 30. julija 1879 je umrl.

Njegovo smrt sta slovenski javnosti v petek 1. avgusta 1879 naznanila osmrtnica in spominski članek, ki ga je napisal dr. Josip Vošnjak. V osmrtnici je rečeno, da je dr. Žiga Bučar umrl 30. julija ob 8. uri zjutraj v starosti 49 let po dolgi in mučni bolezni. Pogreb je bil najavljen za petek, 1. avgusta ob treh popoldne iz hiše št. 15 v Slonovih ulicah v Ljubljani na pokopališče pri Sv. Krištofu. Podpisani: Matilda Bučar, roj. Grimpner, soproga, sin Boleslav in hči Matilda ter brat Franjo.

V uvodnem članku, objavljenem v Slovenskem narodu na dan pogreba, je dr. Josip Vošnjak obudil spomine na umrlega prijatelja in iskrenega rodoljuba ter zapisal: »Z njegovim prihodom v Novo mesto se je tam in po Dolenjskem začela razcvetati narodna zavest, in če danes vidimo tam vedno bolj utrjeno narodnost, zasluža je to Žige Bučarja. Glavni svoj trud pa je po ustanovljenji narodne čitalnice na to obračal, da se dobe zanjo primerni prostori, da se sezida prvi slovenski narodni dom.

Do česar se mi Slovenci v Ljubljani še do dandanes nismo mogli vspeti, to je dosegel v prijaznem slovenskem mesteci s svojo energijo in s pomočjo iskrenih narodnjakov dr. Žiga Bučar. In čeprav nij videl dokončanega dela, lahko je bil vesel svojih uspehov, kajti videl je, da česar še manjka, se bode s časom dodelalo, dolenjska stran pa ima za vselej svoj narodni dom.

Da možu tako odločno narodnega delovanja niso bile prihranjene vse one britkosti, katere je moral vsak narodnjak v le teh časih

prenašati, lahko se da misliti.

Tudi njega so poskušali podreti in uničevati, ko so spoznali, da se ne da upogniti. In kmalu po volitvah 1873, na katerih je Žiga, kakor vselej, energično se gibal za narodne kandidate, dobil je ukaz, da mora zapustiti toliko mu priljubljeno Novomesto, ter se preseliti v Kočevje.

To je bil za njega težki, reči smemo, smrtni udarec, kajti na plućah vedno nekako rahlega moža nastaviti med mrzlo, prašno kočevsko pečevje, je pač toliko, ko – gnati ga v smrt. Žalostnega srca, a nepotrtega duha se je udal v svojo usodo, tolažec se edino s tem, da mu bode kmalu mogoče, opustiti pretežavno za njega službo in ostalo življenje v svojem preljubem rojstnem mestu ljubljanskem preživeti. Žalibože je predolgo odlašal ta sklep, dokler ga ni bolezen prisilila izstopiti iz službe. Letošnjo spomlad preselil se je v Ljubljano in bil vesele nade, da se po leti popolnem ozdravi. Prišel je poletni čas. Žiga se je odpeljal na Gorenjsko, kjer je nekaj časa res začel okrevati. A kmalu je bolezen hujša postala in v sredo je Žiga končal svoje življenje, še ne v 50. letu svoje starosti.

Na tihem grobu pa kličemo možu vedno čistejšega značaja in neupognenega rodoljubja: Večnaja mu pamjat!«

Dr. Josip Vošnjak je v svojih Spominih, ko je omenil Bučarjevo usodo, zapisal: »V Rudolfovem je takrat bil (ob polaganju temeljnega kamna za Narodni dom) dr. Žiga Bučar okrajni zdravnik. Njega smo nagovorili, da je prevzel kandidaturo za državni zbor v dolenjskih mestih. A brž ko je vlada to zvedela, ga je brez vsakega povoda prestavila v Kočevje; to je bil eden tistih silovitih činov avstrijskih vlad, s katerim so preganjale in preganjajo vsakega za svoj narod gorečega rodoljuba, ki noče biti izdajalec svojega rodu. Dr. Bučar je bil slabega zdravja. V Kočevju se ga je lotila jetika; preselil se je v Ljubljano in tukaj umrl, žrtev svojega poštenega rodoljubja. Zares upravičen gnev mora prevzeti človeka, ko vidi in doživi toliko krivice in krutega nasilstva.«¹³

Dr. Žige Bučarja, zdravnika in neumorno delavnega narodnjaka in domoljuba že več kot stodeset let ni, njegov Narodni dom v Novem mestu pa še trdno stoji in zopet čaka, da zaživi v prvotnem namenu in pomenu: prosveti in kulturnemu napredku Novega mesta in Dolenjske. Spomin na dr. Žigo Bučarja pa bi v Narodnem domu lahko ohranjala vsaj skromna spominska plošča.

VIRI IN LITERATURA

Arhiv Narodne čitalnice v Novem mestu; — Janko Jarc, Ob petstoletnici Novega mesta. (Prispevki k zgodovini narodnega preporoda na Dolenjskem). Kronika slovenskih mest II. 1935, str. 54–60, 141–145, 296300; — Janko Jarc, Narodno prebujenje Novega mesta ob njegovi petstoletnici. Kronika slovenskih mest, III. 1936, str. 23–30, 103–109; — Janko Jarc, Novo mesto v obdobju med leti 1850–1900. (Spremná beseda v knjigi: Karel Clarici, knjiga moje mladosti. Ljubljana 1981, str. 221–293. — Janko Jarc, Novomeški Narodni dom, DL 1982, št. 14, str. 28 Judita Podgornik, Narodni dom v Novem mestu, Rast št. 3/1991, str. 275–277.

OPOMBE

1. Slovenski narod 1.8. 1879. — 2. A. Trstenjak, Slovensko gledališče. Ljubljana, 1892, str. 35. — 3. Ibidem, str. 39. — 4. Podrobneje glej SBL: Kalister. — 5. Karel-Clarici, Knjiga moje mladosti. Ljubljana, 1981, str. 147. — 6. SBL, 3. str. 148. — 7. J. Jarc, Ob petstoletnici Novega mesta l. 1865. Kronika slovenskih mest II, 1935, str. 54–60, 141–145, 196–300 in III, 1936, str. 25–30, 103–109. — 8. SBL: Rozina. — 9. Alenka Ložar, Narodna čitalnica v Novem mestu. (rpk.). — 10. Podrobneje je zgodovina Novega mesta v drugi polovici 19. stoletja opisana v: J. Jarc, Novo mesto med leti 1850–1900 (spremná študija h Karel Clarici, Knjiga moje mladosti, str. 221–293). — 11. J. Podgornik, Narodni dom v Novem mestu. Rast II, 1991, str. 275–277 in J. Jarc, Novomeški Narodni dom. Dolenjski list, 8.6. 1982. — 12. Prepis v Študijski knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. — 13. J. Vošnjak, Spomini. Ljubljana, 1982, str. 457–458.

